

Cazas-Cresta: La cheramica dal temp da bronz e da fier

■ Durant ina perioda d'exchavaziun da bunamain 30 onns ha il Museum naziunal svizzer fatg retschertgas archeologicas sin la collina preistorica Cresta sper Cazas. La posiziun da l'abitadi preistoric è unica en tut l'Europa: las chasas en vegnidas erigidas en ina sfessa d'ina ladezza dad otg meters e d'ina profunditad da fin a sis meters che sparta la collina. Qua en sa mantegnidas restanzas da construcziun da radund 20 vitgs ch'èn vegnids erigids durant il temp da bronz e da fier in sur l'auter. Ultra da quai è sa conservà ina part dal rument chasan, numnadain ina gronda quantadad d'ossa d'animals e da cheramica da vaschs. A quest'ultima, che cumpiglia il temp tranter ca. 2000 e 400 a.C., è deditgada ina documentaziun complessiva ch'il Servetsch archeologic dal Grischun ha edì il 2016. Chatta preschenta la resumaziun rumantscha ch'è cuntegnida en l'emprim tom.

Las exchavaziuns en survista

La collina Cresta è situada en la vischinanza da Cazas al pe da la Mantogna en Tumelesta. Ella era populada durant il temp da bronz e da fier. Il selvicultur cirquital Walo Burkart (1887–1952) ha

scuvrì il lieu da chat l'onn 1942. En connex cun las emprimas exchavaziuns fatgas ils onns 1943/44 ha el documentà mirs e fuainas da pliras fasas d'occupaziun dal temp da bronz tardiv. Burkart ha svelt realisà ch'i sa tracta qua d'in lieu d'abitadi d'impurtanza speziala. El ha pudì persvader Emil Vogt (1906–1974), da quellas uras conservatur per preistorgia ed istorgia tempriva e pli tard directur dal Museum naziunal svizzer, da cuntinuar cun las exchavaziuns sin la collina Cresta. Sut sia direcziun ha il Museum naziunal svizzer fatg quai en 13 campagnas dals onns 1947 fin 1970. En questas 13 campagnas èn vegnids retschertgads e documentads circa dus terz da la surfatscha da l'abitadi preistoric.

Evaluaziun dals abitadis e da l'ossa d'animals

Las exchavaziuns han gi lieu fin stgars sur il fons dal grip en ina sfessa d'ina lunghezza da circa 70 meters, d'ina ladezza da 7 meters e d'ina profunditad da 6 meters. L'uschenumnada sfessa centrala separa la collina en direcziun nord-sid. Ils edificis d'almain 17 differents vitgs, ch'èn adina puspè vegnids renovads e construìs in sur l'auter, stevan qua en retscha. In ulteriur tagl en il grip (sfessa nord) exista da la vart nord da la collina. Qua èn ils rests d'abitadi vegnids examinads mo parzialmain. A la flanca ost da la collina (champs ost) sa chatta il grip stgars sut il humus. En quest lieu eran avant maun blier main restanzas archeologicas ch'èn la sfessa centrala ed en la sfessa nord.

Durant il temp da bronz e da fier èn vegnids surpostadas en la sfessa centrala ina seria spessa da rasadas da cultura.

Quellas han emplenì successivamain la sfessa, fin ch'ella è stada quasi plaina. Grazia a lur posiziun extraordinaria èn ils mirs sitgs dals edificis, lur fuainas ed ulteriuras installaziuns vegnidas mantegnidas uschè bain che la gronda part da las chasas, lur furma, lur dimensiun e lur interur han pudì vegnir documentads. Ils resultats, ch'èn excepziunals per l'istorgia da la colonisaziun dal Grischun, ha René Wyss preschenta en moda complessiva l'onn 2000 en ina monografia.

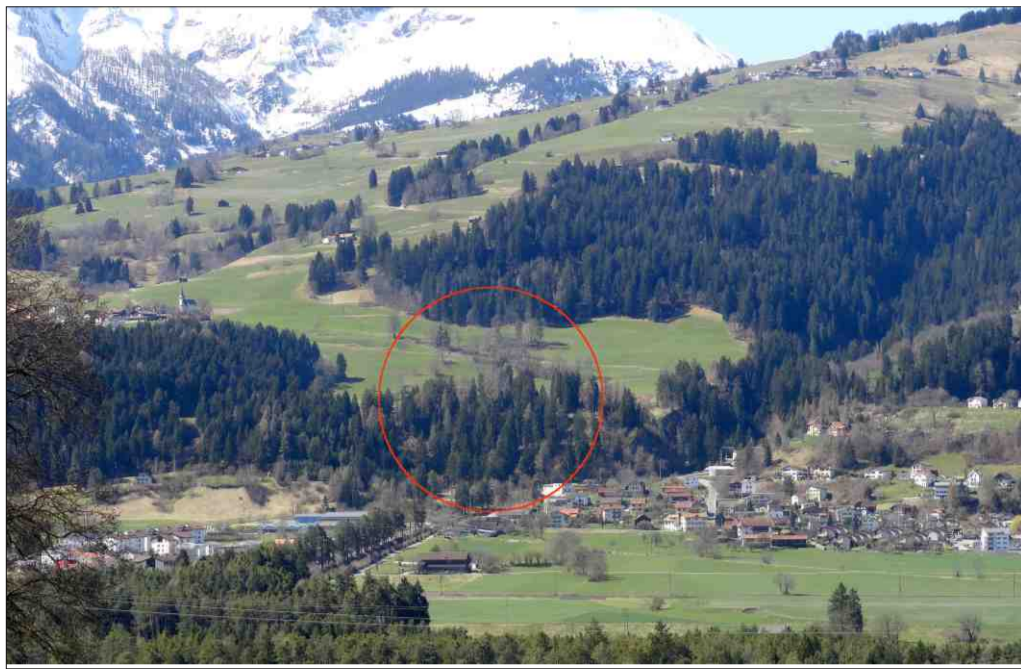
Tras la dimensiun impressiunanta da las rasadas da cultura en la sfessa centrala stretga e profunda è er vegnì conservà fitg bain il rument chasan. Ultra dal dumber voluminus d'isegls e d'utensils da bronz, d'oss e da crap èn vegnids chattads 400 kilograms cheramica da vaschs e circa 2000 kilograms ossa d'animals. L'archozoologa Petra Plüss ha evaluà ina part dals passa 300 000 fragments d'oss per sclerir las dumondas davart la cumposiziun e davart l'utilisaziun da l'effectiv dals animals da chasa. Ses resultats èn vegnids publicgads l'onn 2011.

La cheramica: orizonts e dataziun

Per mintgina da las 17 fasas d'abitadi en la sfessa centrala è vegnì chattà in grond dumber da fragments da vaschs. En las differents rasadas d'ina profunditad da 2 fin 6 meters èn sa mantegnidas passa 12 000 stgaglias. Perquai che las restanzas dals abitadis vegls èn adina puspè vegnidas deponidas insanua auter, cur ch'igl èn vegnidas construìdas chasas novas, derivan ils chats da las singulas fasas d'abitadi savens d'inventaris maschadads. Per quest motiv èn ils chats da vaschs che derivan da las fasas d'abitadi definidas sco planum, classificgadas en ils orizonts da cheramica KH I fin KH IV. Ils 1252 fragments da vaschs ed ils 16 ulteriurs objects d'arschiglia èn vegnids registrads tenor l'orizont da cheramica e tenor la fasa d'abitadi.

En la part nord da la sfessa èsi reussì – grazia ad in'emplenida che separa stric-tamain ils relicts d'abitadi pli vegls dals pli giuven – da determinar in'unitad da cheramica nunmaschadada dal temp da bronz tempriv pli vegl, la quala vegn designada sco KH I. Las fasas d'abitadi ch'èn resumadas en il KH II covran la perioda dal temp da bronz tempriv pli giuven. Il KH III cuntegna chats dal temp da bronz tempriv pli giuven sco er da quels dal temp da bronz mesaun. Ina separaziun segira dals chats da las duas epocas n'è betg stada pussaivla pervi da las maschaidas. En il KH IV èn la finala resumads ils vaschs da las rasadas d'abitadi las pli giuvenas. En la rasada sisum hai dà las maschaidas las pli grondas. En il KH IV èn represchentads vaschs da la perioda dal temp da bronz tardiv giuven fin la fin dal temp da fier pli vegl. Pitschnas unitads da cheramica da las rasadas il pli sisum cumprovan che la collina Cresta è vegnida visitada suenter interrupziuns pli lungas er durant il temp da fier pli giuven e durant l'epoca romana.

Cun ina seria da 32 datas da carbon 14 ch'èn vegnidas eruidas vi da tocs da charvun e da gratta sin ils vaschs da

Posiziun da la collina preistorica Cresta sper Cazis.

FOTO: ADRIAN MICHAEL / CC BY-SA 3.0

cheramica han pudì vegnir datadas exactamain las fasas d'abitadi ed uschia er ils orizonts da cheramica dal temp da bronz. Las datas dal temp da bronz tempriv cumprovan il cumenzament da la colonisaziun en il 20avel tschientaner a.C. Il KH I covra la perioda fin enturn l'onn 1800 a.C. La seria da datas dal KH II mussa che l'activitad d'abitadi cuntinuescha senza interrupziun fin en il 18avel tschientaner a.C. Da las fasas d'abitadi dal KH III èn resultatadas datas tranter ils onns 1700 e 1200 a.C. La gronda sparpagliada cumprova la maschaida da material dal temp da bronz tempriv e dal temp da bronz mesaun ch'è gia vegnida constatada en il spectrum da cheramica. Da las fasas d'abitadi las pli giuvenas che covran la perioda dal temp da bronz tardiv fin al temp da fier n'èn vegnidas retschertgadas naginas datas. Il material da quels chats è reuni en il KH IV. Grazia a la cumparegliaziun tipologica da la cheramica dals vaschs cun inventaris bain datads d'abitadis e da fossas è stada pussaivla ina dataziun pli exacta che cun la metoda da carbon 14.

Tipologia da la cheramica centralalpina

A maun da la registraziun e da l'analisi qualitativa e quantitativa da l'entir effectiv da vaschs (furma, ornaments, aspects concernent la produczion) sa lascha disegnar il svilup da l'effectiv da vaschs, che vegn designà sco cheramica centralalpina dal temp da bronz, davent dal temp da bronz tempriv fin la fin dal temp da bronz tardiv. Er dal temp da fier pli vegl datti avunda fragments da vaschs da las rasadas da cultura sisum per descriver l'inventari da vaschella ch'è tipica per quel temp en la regiun.

Per verifitgar la supposiziun ch'i sajan vegnids duvrads durant il temp da bronz ed il temp da fier a Cazas tant vaschs producids al lieu u en la regiun sco er vaschs importads, ha la mineraloga Angela Zanco fatg a l'Universitad da Friburg retschertgas mineralogicas e petrograficas cun 50 stgaglias dals orizonts da cheramica KH I–IV. Sin fundament da la consistenza da l'arschiglia han pudì vegnir rimnads indizis che sustegnan tant la supposiziun da la produczion locala e regionala sco er quella dal barat regional (martgà?). L'import da territoris pli lontans n'ha betg pudì vegnir cumprovà cun las retschertgas mineralogicas e petrograficas. La gruppa da vaschs importads da lunsch sa differenziescha però areguard las furmas, ils ornaments e la qualitat da produczion cleramain da la vaschella indigena.

Temp da bronz tempriv e mesaun

A maun dals chats a Cazas-Cresta po la cheramica centralalpina dal temp da bronz vegnir descritta sco effectiv da vaschs cun in spectrum definì da furmas e d'ornaments. Cun circa 95 % èn las avnans la part principala da la vaschella da cheramica sur l'entira perioda. Dal KH I al KH III sa reducescha tut en tut

questa procentuala. Tranter las avnans sa reducescha il dumber da quellas ch'èn ornadas cun borduras envers il dumber da quellas senza ornaments dal KH I al KH III. La part dals vaschs che vegn attribuida a las ulteriuras furmas importa maximalmain 10 %. Ella sa reducescha cuntinadamain dal KH I al KH III. Las paraids dals vaschs daventan pli e pli grossas en il decurs dal temp, sco che las mesiraziuns mussan. En connex cun la consistenza da l'arschiglia poi percenter vegnir constatà in augment da supplements grops dal KH I al KH III.

Furmas estras che ston vegnir validadas sco furmas importadas cumparan en ils KH I e KH II pir singulas. Sco elements da decor èn avant maun quasi senza excepziuns ornaments plastics (borduras, bots). Sco characteristics per il Grischun ston vegnir menziunadas las garnituras cornusas (cornu) vi dals vaschs en il KH I.

Cun l'integraziun pli intensiva d'influenzas dals territoris al nord ed al sid da las Alps a partir dal temp da bronz mesaun s'extenda marcantamain il spectrum da furmas e d'ornaments en il KH III. Tenor il stadi actual da la perscrutaziun è la cheramica tipica centralalpina derasada en il territori alpin dal Grischun ed en il Tessin. La regiun dal Rain-Lai da Constanza, il Tirol dal Sid e – da giuditgar tenor paucs chats – er la Vuclina ston vegnir designads sco territoris da contact cun autras provinzas da cheramica. Las differenzas formalas envers il territori alpin èn gia qua blier pli grondas.

En quai che riguarda la furma e la concepziun sa distingua la vaschella dal Grischun dal temp da bronz tempriv pli vegl cleramain da quella dals territoris cunfinants al sid da las Alps. Vegnir menziunada spezialmain sto percenter la vischinanza formal a la cheramica da la Svizra Bassa. A partir dal temp da bronz tempriv pli giuven mussan singulas furmas estras da la cheramica contacts cun territoris pli lunsch davent en il nord (Baviera). Las particularitads centralalpinas restan però mantegnidas sur la fin dal temp da bronz tempriv fin en il temp da bronz mesaun. La part da la cheramica fina per exempel è blier pli pitschna ch'èn il territori vischin al nord. A partir dal temp da bronz mesaun s'augmenta pli e pli il dumber da furmas estras da cheramica, tant dal nord (cultura da fossas sin collinas) sco er dal sid (bronz medio). Lur part importa la finala en las unitads dal temp da bronz tardiv dal KH IV tut en tut circa in terz da l'effectiv da cheramica. Qua èn ils vaschs dal nord represchentads il meglier. Sche l'augment dal dumber da furmas estras ha in connex cun l'impurtanza pli e pli gronda e cun la controlla dal commerzi da transit alpin, cun las minieras (arom) u cun la migraziun da gruppas n'è betg sclerì fin ussa.

Temp da bronz tardiv e temp da fier

Dapi il cumenzament dal temp da bronz tardiv vegnan tschiffads contacts inten-

sivs cun la cheramica da Laugen-Melaun en il territori dal Tirol dal Sid/Trentino, il territori d'origin da questa gruppa da furmas. La cria caracteristica ed il vasch cun bordura han ina piazza fixa en ils inventaris da vaschella dal temp da bronz tardiv da l'Engiadina e dal Grischun dal Nord. Questa colliaziun cun il territori dal Tirol dal Sid/Trentino resta fin la fin dal temp da fier pli vegl. Al canon da furmas dal sid vegnan ultra da quai agiuntads elements characteristics regionalas. Vers la fin dal temp da fier pli vegl cumparan tar la cheramica da vaschs pli e pli furmas ed ornaments dal territori da Golasecca (Mesauc, Tessin). Da quest'influenza resulta la finala il svilup a la cheramica da Tumein ch'è tipica per il Grischun dal Nord.

Nà dal nord vegnan surpigliads durant il temp da bronz tardiv en la Tumelesta ils tips da vaschs characteristics da la cultura da santeris d'urnas da l'Europa Centrala. Populars èn vaschs cun culiez da cilinder e cuppas. Las cuppas conicas cun bliers ornaments ch'èn characteristics per la cultura da santeris d'urnas cun cumparan sorprendentamain strusch en l'effectiv da vaschella dal Grischun. L'integraziun da tips da vaschs oriunds dal nord cuntinuescha er en il temp da fier pli vegl. Cuntrari als vaschs da Laugen-Melaun ch'èn vegnids furmads al lieu, lascha la qualitat da quests recipients da cheramica supponer l'import nà dal nord da la cultura da Hallstatt dal temp da fier. La concordanza areguard las furmas ed areguard ils ornaments (incrustaziun, pictura) è uschè gronda ch'ina produczion locala u regionala sto vegnir esclusa. Cun la cheramica da Tumein influenzada dal sid durant il temp da fier pli vegl svanescha la vaschella importada nà dal nord. Ils motifs per quai n'èn betg enconuschents fin ussa, pudessan però avair in connex cun las relaziuns pli stretgas cun las vals dal sid en consequenza dal commerzi intensiv sur ils pass.

Dal temp da fier pli giuven datti mo paucs fragments da cheramica da la collina Cresta. Il spectrum da furmas dals lieus cun effectivs da chats pli gronds mussa però cleramain che la Val dal Rain alpin ed il Grischun dal Nord sa cunfineschan uss marcantamain dals territoris al nord ed al nordost. La cheramica caracteristica da Tumein sa sviluppa en il temp da fier pli giuven a l'uschenumnada cheramica da Schneller. Tar quella n'è er il connex cun il sid betg pli visibel en quai che riguarda las furmas ed ils ornaments dals vaschs.

La preschentaaziun:

Ina Murbach-Wende. Cazis, Cresta: Die Keramik [2 toms: text e catalog]. Cuira 2016.

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=4603
www.chatta.ch

Exempel d'in vasch ch'è vegnì a la glisch a Cazas-Cresta.

FOTO: ADRIAN MICHAEL / CC BY-SA 3.0